

11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE TRANSATLANTİK İLİŞKİLER VE ORTADOĞU

Fatma AKKAN GÜNGÖR*
Alper Tolga BULUT**

Özet

"11 Eylül", uluslararası ilişkiler literatüründe, bir dönemin başlangıcı olarak kullanılmaya başlanmış ve tehdit konusunda farklı algılamalara neden olmuştur. Bu bağlamda gerek devletler gerekse örgütler, birçok alanda bu algılamaya dönük düzenlemeler yapmışlardır. Öncelikle 11 Eylül saldırıları, Amerikan dış politikası üzerinde çok önemli değişikliklere sebep olmuştur. "Terörle Savaş" Amerikan dış politikasının odak noktasına oturmuş ve diğer tüm politikaların belirlenmesinde en önemli ilke haline gelmiştir. 11 Eylül aynı zamanda Amerikan savunma politikasında da önemli değişikliklere neden olmuştur. 20 Eylül 2002 tarihinde Bush yönetimi tarafından yayınlanan yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, caydırıcılık anlayışını büyük ölçüde değiştirmiş ve bunun yerine önleyici (pre-emptive) eylemi ön plana çıkarmıştır. 11 Eylül saldırıları, Amerikan politikası üzerinde sebep olduğu değişiklik kadar etkili olmasa da, Avrupa Birliği'nin de gerek Ortadoğu'ya dönük gerekse güvenlik politikalarını belirli ölçüde değiştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, 11 Eylül sonrası dönemde Avrupa Birliği'nin, Ortadoğu politikası göz önünde tutulduğunda, Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası'nda yapısal değişimler meydana geldiği ve genel anlamda farklılaşan güvenlik algılamaları olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 11 Eylül, Güvenlik Algılamaları, Önleyici Eylem, ABD, AB

TRANSATLANTIC RELATIONS AND MIDDLE EAST AFTER 9/11

Abstract

In International Relations literature, September 11 has been perceived as the beginning of an important era and it has lead to different perceptions. In this regard, both states and international organizations have made regulations according to these perceptions, in a number of areas. Most importantly the September 11 attacks have made significant changes in American foreign policy. "War Against Terror" have become the central point of American foreign policy and also a principal which determines other policies. September 11, have also caused important changes in

* Öğretim Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

** Araştırma Görevlisi, University of Houston, Department of Political Science, TX, 77003-3813, USA.

American defense policy. The new National Security Strategy which was adopted by Bush Administration in 20 September 2002, have changed the concept of “deterrence” and centered upon the concept of “pre-emptive” action. Although not as concrete as US foreign policy, September 11 have caused some changes in the foreign policy of European Union, both in terms of its defense policies and its policies about the Middle East. In this regard considering the post September 11 European Union policy of Middle East, it can be observed that, there have been structural changes in European Union Foreign and Security Policy and generally different security perceptions have emerged.

Key Words: *September 11, Security Perceptions, Pre-Emptive Action, US, EU.*

Giriş

11 Eylül saldırıları sonrası yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında Başkan Bush, teröre karşı devam eden savaşta devletlerin veya grupların ya Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin yanında ya da karşısında olacağını belirtmiştir. Bu şekilde bir sınıflama yapan Bush, işbirliği yapanlar ve yapmayanlar arasında son derece keskin bir ayrıma gitmiş ve bir anlamda kendi tarafını seçmeyen devlet ve grupların Washington’un tepkisine ve gazabına maruz kalacağını belirtmiştir. Bu açıklama ile Başkan Bush, tam destek verme ve destek vermeme politikaları arasında kalan büyük bir çoğunluğu göz ardı etmiş ve neredeyse hiç gri alan bırakmamıştır. Oysaki, birçok Müslüman ülkenin yanında Amerika’nın geleneksel müttefiki olan birçok Avrupa devleti, özellikle Ortadoğu politikaları konusunda bahsedilen bu gri alanda yer almışlardır.

Ortadoğu sorunlarına nasıl yaklaşılması gerektiği yönünde var olan transatlantik görüş ayrılığı aslında 11 Eylül öncesi dönemde de var olmuştur. Bununla birlikte, ilk zamanlarda transatlantik dayanışmasını güçlendiren 11 Eylül saldırıları, ilerleyen dönemde görüş ayrılıklarının derinleşmesine neden olmuştur. Terörist saldırılar, doğal olarak, bölgeye yönelik Avrupa Birliği (AB) politikasından ziyade, Amerikan politikası üzerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu bağlamda her ne kadar AB devletleri 11 Eylül sonrası politikalarını¹ belli ölçüde değiştirseler de, ABD’nin politikalarında yaşanan değişimin çok daha önemli ve anlamlı olduğunu ve transatlantik görüş ayrılıklarını derinleştirdiğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

¹ 11 Eylül sonrası dönemde AB ülkelerinin ulusal güvenlik ve terörizmle mücadele konularındaki politikaları ile ilgili kapsayıcı bir çalışma için bakınız: Quick Scan of Post 9/11 National Counter-Terrorism Policymaking and Implementation in Selected European Countries, *Research Project for the Netherlands Ministry of Justice*, RAND Europe, May, 2002.

Bu çalışma, 11 Eylül sonrası dönemde AB ve ABD'nin Ortadoğu politikasını değerlendirerek transatlantik görüş ayrılığına neden olan etkenleri, her iki yapının güvenlik algılamalarını belirleyen temel belgeler de göz önünde bulundurulurak ele almayı amaçlamaktadır.

11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikası ve Önleyici Eylem

11 Eylül saldırıları Amerikan dış politikası üzerinde çok önemli değişikliklere sebep olmuştur. *Terörle Savaş* Amerikan dış politikasının odak noktasına oturmuş ve diğer tüm politikaların belirlenmesinde en önemli prensip haline gelmiştir. Bir başka deyişle Bush yönetiminin, Ortadoğu meseleleri de dahil olmak üzere tüm politikaları terörle savaş stratejisi çerçevesinde şekillenmiştir.² 11 Eylül öncesinde Bush yönetiminin önceliği olan füze savunma sistemi gibi meseleler önemini korumakla birlikte, dış politika gündeminde terörle savaşın gerisine düşmüştür.

11 Eylül aynı zamanda Amerikan savunma politikasında da önemli değişikliklere neden olmuştur. 20 Eylül 2002 tarihinde Bush yönetimi tarafından yayınlanan yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, caydırıcılık anlayışını büyük ölçüde değiştirmiş ve bunun yerine önleyici (pre-emptive) eylemi ön plana çıkarmıştır.³ Bu bağlamda Bush yönetimi, teröristlerin kitle imha silahlarını elde etmelerinin mümkün olduğu bir ortamda, ABD'nin saldırıya uğramayı bekleyemeyeceğini ve ABD'nin ulusal çıkarlarını ve vatandaşlarını korumak için önceden saldırmaya hazır olması gerektiğini belirtmiştir.

Bush yönetimi ortaya çıkardığı önleyici eylem kavramı ile Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nda yer alan ve *silahlı saldırıya karşı* meşru müdafaaayı öngören 51. maddeye atıfta bulunmaya çalışmıştır. Fakat uluslararası hukuk uzmanlarına göre önleyici eylem, 51. maddenin öngördüğü, tehdidin açık ve yakın olduğu, aynı zamanda müzakere şansı ya da imkânı olmayan, klasik anlamdaki meşru müdafaaanın çok ötesine geçmiştir.⁴ Zira artık bir ya da bir grup devletin kendisine saldırabileceğine inanması, ABD'nin söz konusu ülkelere saldırması için yeterli görülmektedir. Bu durumun bir diğer sonucu, diğer devletlerin de önleyici eylem doktrinine başvurmalarının önünün

² F. Stephen Larrabee, 'US Middle East Policy After 9/11: Implications for Transatlantic Relations', *The International Spectator*, Vol: 37, No: 3, 2002, s. 43.

³The National Security Strategy of United States of America, September 2002, www.whitehouse.gov/nsc/nss.html, Önleyici eylem ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Charles W. Kegley & Gregory Raymond, "Preventive War and Permissive Normative Order", *International Studies Perspectives*, No: 4, 2003, s. 385-394; James Wirtz & James Russell, "U.S. Policy on Preventive War and Preemption", *The Nonproliferation Review*, Vol: 10, No: 1, s. 113-123; John J. Mearsheimer & Stephen M. Walt, "An Unnecessary War", *Foreign Policy*, No: 34, February 2003, s. 50-59.

⁴ Gary Schmitt, "A Case of Continuity", *The National Interest*, No: 69, Fall 2002, s. 11.

açılmasıdır. Bir başka ifadeyle, eğer ABD önleyici eylemde bulunabiliyorsa, Çin Tayvan'a veya Hindistan da Pakistan'a karşı bu doktrini benimseyebilecektir.⁵

11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Ortadoğu politikasını belirleyen temel etken de önleyici eylem doktrini olmuştur. Bu bağlamda 11 Eylül'ün özellikle üç temel alanda Ortadoğu'ya yönelik Amerikan dış politikasını etkilediği söylenebilir. Bunlar:

- Irak müdahalesi,
- İran,
- Arap-İsrail anlaşmazlığıdır.

11 Eylül ve İkinci Irak Müdahalesi

11 Eylül sonrası dönemde, Ortadoğu ve dünya siyasetine yön veren en önemli gelişme ABD'nin 2003 yılında gerçekleştirdiği Irak müdahalesidir. Aslında 11 Eylül öncesi dönemde de Washington Irak'ta bir rejim değişikliğine gidilmesine sıcak bakmıştır. Başkan Clinton tarafından 11 Ekim 1998 tarihinde imzalanan ve ABD'nin, Saddam Hüseyin yönetimini devirmeye yönelik çabaları desteklemesini öngören Irak'ın Kurtuluşu Yasası⁶, bu iradenin en önemli göstergesidir. Bununla birlikte ABD'nin pozisyonu 11 Eylül sonrası ciddi bir biçimde değişmiştir. Öyle ki, Başkan Bush sorunun yaptırımlarla çözülemeyeceğini, çünkü sorunun “Saddam'ın kendisi” olduğunu ifade etmiş ve ABD'nin Saddam'la ilgileceğini belirtmiştir.⁷ Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi 11 Eylül öncesi dönemde Irak'ta bir rejim değişikliği daha çok bir temenniyi ifade ederken, 11 Eylül sonrasında bu konu Amerikan dış politikasının öncelikli maddelerinden biri haline gelmiştir. Anılan dönemde Saddam Rejimi, Amerikan çıkarlarına yönelik çok önemli bir tehdit olarak algılanmış ve Saddam'ı devirmek için aralarında “savaş”ın da olduğu birçok seçenek masaya getirilmiştir. Bir başka ifadeyle, 11 Eylül Saddam'ı değiştirmemiş fakat ABD'nin Saddam tehdidi konusundaki algılamasını değiştirmiştir.⁸

1991 Körfez Savaşı sonrasında Irak'a karşı uygulanmaya başlanan ve Irak'ın Kurtuluşu Yasası ile de rejim değişikliğini öngören ABD politikası, 11

⁵ Larrabee, “US Middle East Policy After 9/11...”, s. 44.

⁶ Yasanın tam metni için bakınız: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.4655.ENR>:

⁷ Bush Talks of Threats, Concerns and U.S. Judges, 14 March 2002, CNN Online, <http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/03/13/Bush.news.conference/>

⁸ Anouar Boukhars & Steve A. Yetiv, “9/11 and the Growing Euro-American Chasm Over the Middle East”, *European Security*, Vol:12, No:1, 2003, s. 67.

Eylül sonrası dönemde Saddam'ı Amerikan çıkarlarına ciddi zararlar vermeden devirmeyi planlayan önleyici ve yüksek profilli bir stratejiye dönüşmüştür.⁹ Bu politikayı izlerken Bush yönetiminin temel dayanağı Irak'ın elinde kitle imha silahları bulunduğu iddiası olmuştur. Saddam'ın nükleer silah elde etmeye her geçen gün daha da yaklaştığı ve varlığı hala kanıtlanamayan kimyasal-biyolojik silahların teröristlerin eline geçebileceği ve bu silahlarla 11 Eylül saldırılarından daha büyük çaplı terörist eylemler gerçekleştirilebileceği yönündeki iddialar, Bush yönetiminin Irak politikasında ön plana çıkardığı temel argümanlar olmuştur. Dahası resmi makamlar tarafından dile getirilen bu iddialar Amerikan halkının çoğunluğu tarafından da inandırıcı bulunmuş ve desteklenmiştir.¹⁰

İran'ın Nükleer Programı

1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi'nden bu yana İran, ABD'nin tehdit algılamasında üst sıralarda yer almaktadır. Benzer şekilde İran da ABD'yi en büyük tehdit olarak görmüş ve bu ülke için "büyük şeytan" ifadesini kullanmıştır. Bununla birlikte, ABD İran'a karşı askeri bir müdahale konusunda çekimser bir tutum izlemiştir. Bu çekimser tutum bazı yazarlara göre, İran'ın bazen ılımlı bazen de radikal tavırlar gösteren "şizofrenik" dış politikasının da bir sonucudur.¹¹

11 Eylül sonrası dönem ise İran-ABD ilişkilerinde zaten mevcut olan bazı sorunları daha da ön plana çıkarmıştır. ABD'nin endişelerini artıran ilk sorun İran'ın nükleer programıdır. Daha önce de ifade edildiği gibi 11 Eylül saldırılarının ardından ABD yönetimi önleyici eylem doktrinini benimsemiştir. Bununla birlikte, Irak'ın tersine İran yönetimini askeri müdahale ile devirmeyi düşünmemiştir. Ancak, Bush yönetimi İran rejimini ekonomik yaptırımlarla dünyadan izole etmenin de yeterli olmadığını düşünmektedir. Nitekim birinci Bush yönetiminin önde gelen isimlerinden Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, kitle imha silahları ve teröristler arasındaki bağlantının "konuyu öncekilerden farklı şekilde ele almalarını" gerektirdiğini belirtmiştir.¹²

11 Eylül saldırıları sadece İran'ın nükleer programının değil, aynı zamanda Hizbullah gibi terör örgütleriyle olan bağlantısının da daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bush yönetimi giderek artan bir sıklıkla İran'ı

⁹ Ibid.

¹⁰ 2002 yılının Ağustos ayında Gallup tarafından yapılan bir anketin sonucuna göre Amerikan halkının çoğunluğu (%53-64 oranında) Saddam'ın 11 Eylül saldırılarında bizzat payının olduğunu düşünmektedir. Söz konusu anket çalışmasının sonuçları ile ilgili bakınız: http://www.americans-world.org/digest/regional_issues/Conflict_Iraq/linkstoTerr.cfm.

¹¹ Boukhars & Yetiv, "9/11 and the Growing Euro-American...", s. 69.

¹² <http://usinfo.state.gov/topical/pol/terror/02020301.htm>.

Hizbullah, Hamas, İslami Cihat gibi örgütlere destek vermek ve Filistin Otoritesi'ne, 1993 Oslo Barış Anlaşmaları'na aykırı bir şekilde, silah temin etmekle suçlamıştır. Bush yönetiminin önde gelen yetkilileri kullanılan bu sert retorikğin İran Rejimi üzerinde etkili olacağını belirtmiş ve İran'ın kitle imha silahları ve terörizme destek konularında daha uysal bir davranış sergileyeceğini düşünmüşlerdir. Fakat İran'ın tüm baskılara rağmen nükleer programını sürdürmesi bu düşüncenin pek de karşılık bulmadığının bir göstergesidir.

Arap-İsrail Anlaşmazlığı ve 11 Eylül Sonrası Amerikan Politikası

İsrail'in güvenliği Amerikan dış politikasında daima önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bağlamda ABD, Ortadoğu bölgesindeki en önemli müttefiki olan İsrail'in güvenliğini dış politika öncelikleri arasında ön sıralarda tutmuş ve iki ülkenin dış politika konusunda birçok ortak çıkarı olduğu, neredeyse tartışılmaz bir mit olarak kabul edilmiştir.¹³ Bununla birlikte 11 Eylül saldırıları sonrasında, geleneksel olarak var olan bu destek daha da artmıştır.

Aslında Bush yönetimi başlangıçta Arap-İsrail çatışmasına ve Ortadoğu barış sürecine müdahil olmama yönünde bir politika benimsemiştir. Fakat bu yaklaşım birçok bölge ülkesi tarafından tek taraflı bir politika olarak algılanmış ve özellikle ılımlı Arap devletleri Bush yönetimine, Ortadoğu barış sürecine daha fazla müdahil olması yönünde baskı uygulamıştır. İlimli Arap devletlerinin desteği olmadan teröre karşı yürüttüğü savaşta başarılı olamayacağını anlayan ABD, gönülsüz de olsa, Rusya, AB ve BM'nin katılımıyla oluşturulan Madrid Dörtlüsü'ne katılmıştır. Bilindiği gibi söz konusu oluşum, Ortadoğu'da şiddeti azaltmayı, Filistin'in ekonomik yapısını güçlendirmeyi ve bu yolla barış sürecini tekrar canlandırmayı amaçlamaktadır. Fakat her ne kadar Madrid Dörtlüsü Ortadoğu barış sürecinin önündeki temel problemleri ortaya koyma açısından belli ölçüde başarılı olsa da, birçok konuda derin görüş ayrılıklarının ortaya çıkması sonucu kendisinden beklenen katkıyı yapamamıştır.¹⁴

11 Eylül sonrası Ortadoğu barış sürecine yönelik Amerikan dış politikası, yukarıda da ifade edildiği gibi daha çok tek taraflı bir görüntü çizmiştir. İsrail'de meydana gelen intihar saldırıları ile 11 Eylül saldırıları arasında özdeşlik kuran ABD halkının desteği de, Bush yönetimine bu yöndeki politikasını daha rahat uygulama imkanı vermiştir. ABD yönetiminin özellikle

¹³ Bu konuda farklı bir görüş için bakınız: John J. Mearsheimer & Stephen M. Walt, "The Israel Lobby and US Foreign Policy", *Middle East Policy*, Vol:13, No: 3, 2006, s. 29-87.

¹⁴ Boukhars & Yetiv, "9/11 and the Growing Euro-American...", s. 72.

Sharon yönetimine verdiği ciddi destek, Ortadoğu barış sürecini tıkamakla kalmamış, aynı zamanda ileriye dönük barış ümitlerinin de azalmasına neden olmuştur.

Bush yönetimi, Filistin sorununu bir terör problemi olarak görmüş ve intihar saldırıları durdurulmadan, barışın gerçekleşmeyeceğini öne sürmüştür. Bu yaklaşımın terör saldırılarının durdurulmasını, barış müzakereleri için ön şart olarak gören İsrail politikasıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Ne var ki söz konusu anlayış meselenin derin köklerini ihmal etmekte ve İsrail'in yürüttüğü politikaların şiddet sarmalının güçlenerek devam etmesine neden olduğu gerçeğini de göz ardı etmektedir.¹⁵

Bölgedeki yönetimlerin Filistin Sorunu'nu iç politika malzemesi yaparak gereken reformları geciktirdikleri yönündeki bazı eleştiriler de haklılık payı taşımaktadır. Yıllardır dikta rejimleri ve krallıklarla yönetilen bölge halkının reform ihtiyaçları, Filistin Sorunu'nun gölgesinde kalmaktadır. Bununla birlikte Filistin'in içinde bulunduğu kötü durumun bölge halkı üzerinde etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Filistin Sorunu çözülmeden kalıcı bir barışın tesis edilemeyeceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Kalıcı barış için gereken ortamın sağlanabilmesi için de ABD'nin özellikle 11 Eylül sonrası dönemdeki bölge politikasını daha dengeli bir zemine oturtması gerekmektedir.

11 Eylül Sonrası Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası

Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası (European Foreign and Security Policy-ADGP), kalkınma yardımı, dış ekonomik politikalar, büyüme, demokratikleşme stratejileri, dış hukuki düzenlemeler gibi uluslararası faaliyetlerin yapılandırılmasında üye ülkelerle olan koordinasyonun sağlanmasında, AB kurumlarının rolünü kapsamaktadır. ADGP, aynı zamanda üye ülkelerin NATO, BM, AGİT gibi örgütlerle olan ilişkilerinin de bir sonucudur.

ADGP'nin oluşumu, Avrupa dış politika alanı içinde çıkarların, fikirlerin ve kurumların etkileşiminden ortaya çıkan süregelen yapılanma ve yeniden yapılandırma olarak gerçekleşmektedir. Bu yapılandırma sürecindeki temel etken dışsal şartların etkisidir. 11 Eylül saldırıları ve saldırıların hemen sonrasında ABD ve müttefiklerinin başlattıkları “teröre karşı savaş” ADGP çerçevesinde yapısal değişmelere neden olmuştur.

Aşağıda kavram kargaşasını önlemek için ODGP, AGSP kavramlarına çok kısa şekilde değinilmiştir. Burada üzerinde durulacak kavram ADGP'dir.

¹⁵ Larrabee, “US Middle East Policy After 9/11...”, s. 45.

Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

Avrupa Politik İşbirliği'nin (European Political Cooperation-API)¹⁶ yerini alan, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (Common Foreign and Security Policy-ODGP), 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile AB'nin üç sütunlu yapısından ikincisini oluşturmakta ve Birliđe üye devletlerin, güvenlik ve dış politikalarını koordine etmektedir. 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile bu politika daha kapsamlı hale getirilmiştir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (European Security and Defense Policy - AGSP) ise, AB üyesi ülkelerin savunma ve güvenlik alanında yükümlülük üstlenmek amacıyla ODGP içinde yaptıkları açılımın adıdır.

11 Eylül ve ADGP: Anlayışsal Bir Farklılaşma

11 Eylül ve “teröre karşı savaş”ın, ADGP üzerinde ne gibi bir etki yaptığı halen tartışılmakla beraber, ortak kanı böyle bir etkinin var olduğu ancak söz konusu etkinin ADGP'nin yapısını temelden değiştirmediiğidir. Bu bağlamda AB'nin, hala sivil bir güç olduğuna ve de çok yanlılığa ve uluslararası hukukun temel prensiplerine olan bağlılığına vurgu yapılmaktadır.¹⁷

AB, 11 Eylül ile diplomatik işbirliğine dayanan güvenlik algılamasından, küresel farkındalık, risk ve güce dayalı yeni bir güvenlik politikasına yönelmiştir. Dış politikadan, güvenlik politikasına yönelen bu değişimin yanında, hem güvenlik politikasının detaylandırılması, hem de ortak bir Avrupa savunma politikasının tanımlanması ve geliştirilmesi sonucu yeni ve riskli bir alana girilmiştir. Bu şekilde dış ve güvenlik politikasının yeniden şekillenmesiyle, yeni ve önemli bir unsur ortaya çıkmıştır. Aslında bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle Balkan çatışmalarından Avrupalıların elde ettiği tecrübenin bir sonucudur. Yine bu durum AB'nin ODGP aracılığıyla uluslararası alanda daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiği yönündeki tartışmaların da bir sonucudur. Böylece AB, 2003 yılı ve 2006 yılının ortaları arasında AGSP altında 14 sivil ve sivil-askeri operasyon düzenlemiştir. Yine de, bahsedilen etkinlik belirli kurallarla sınırlı olmalıdır. Zira, 2003 yılı Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde (European Security Strategy- AGS)¹⁸ belirtildiği gibi Avrupa'nın güvenlik ve savunma politikasının temel karakteristiği, “önleyici

¹⁶ API ile ilgili ayrıntılı bir analiz için bkz.: Kjell A. Eliassen, “The New European Foreign and Security Policy Agenda”, *Foreign and Security Policy in the European Union*, (Ed.) Kjell A. Eliassen, Sage Publications, London, 1998, s. 2.

¹⁷ Giovanna Bono, “The Impact of 11 September 2001 and the ‘War on Terror’ on European Foreign and Security Policy: Key Issues and Debates”, *The Impact of 9/11 on European Foreign and Security Policy*, (Ed.) Giovanna Bono, Vubpress, Brussels, 2006, s. 14.

¹⁸ Bkz.: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

savaştan” ziyade “etkin bir çok taraflılığı” öngörmektedir. Bu noktada, ABD’nin dış politikası ile AB’nin AGSP’si temelde farklılaşmaktadır.¹⁹

11 Eylül ile birlikte güvenlikle kalkınma arasındaki ilişki de yeni bir boyut kazanmıştır. Avrupa tarihinde ilk kez, Avrupalı olmayan ülkelerdeki kalkınma yetersizliğinin, Avrupa vatandaşlarının güvenliğine tehdit oluşturduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda 11 Eylül’den bu yana ulusal hükümetlerle işbirliği içinde olan AB yetkilileri, kalkınma yardımı, insani yardım, yargıçlar, diplomatlar, askeri güçler gibi kaynakların dışsal kullanımı çerçevesinde, işbirliklerini yoğunlaştırmışlardır. Bu ülkeler, daha çok çatışma içerisinde olan veya başarısız devlet olarak kabul edilen, Bosna-Hersek, Kosova, Doğu Timor, Afganistan, Irak, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Filistin gibi ülkelerdir.²⁰

Terörizm tehdidi, dış faaliyetler için AB enstrümanlarına olan bağlılığı artıran temel faktör olarak değerlendirilmektedir. Gerçekten de ODGP altında uygulama alanı bulan birçok çalışma, terörizmi önlemek için uzun dönem faaliyetlerine bir katkı olarak düşünülmektedir. Bu durum aslında AB’nin kuruluş nosyonundan farklılaşan radikal bir dönüşümdür. Bu dönüşüme göre, dış ekonomik kalkınma, insanlığa sağladığı faydalarını artırmak zorundadır ve ihtiyaç ilkelerine göre yönlendirilmelidir. Ayrıca, bu kalkınma, bölgesel ve global dengesizlikleri ortadan kaldırmalıdır.²¹

11 Eylül Sonrası AB ve Ortadoğu

11 Eylül saldırıları Avrupa’da ABD’ye karşı olan sempati ve dayanışmayı artırmış ancak devam eden süreçte problemler başlamıştır. Ortadoğu’ya yaklaşım hususundaki farklılıklar, bu problemleri artıran bir etkiye sahip olmuştur. Bu farklılıklar özellikle üç konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar Irak, İran ve Arap-İsrail çatışmasıdır.

Irak Sorunu

Transatlantik görüş ayrılıklarının en ciddi şekilde ortaya çıktığı olay, 2003 yılı Irak Savaşı ve öncesinde yaşanan süreç olmuştur. Bu süreçte, Irak’ta bir rejim değişikliğine olumlu bakan Avrupa ülkeleri, söz konusu değişikliğin yöntemi konusunda Washington ile derin görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. ABD ve İngiltere’nin ısrarla askeri bir müdahaleyi ön planda tutmalarına rağmen, başını Fransa ve Almanya’nın çektiği birçok AB ülkesi askeri seçeneğe şiddetle karşı çıkmıştır. Bu bağlamda Avrupalıların çoğu, savaşın

¹⁹ Michael Smith, “The Shock of The Real? Trends in European Foreign and Security Policy since September 2001”, *The Impact of 9/11 on European Foreign and Security Policy* ,(Ed.) Giovanna Bono, Vubpress, Brussels, 2006, s. 39.

²⁰ Bono, “The Impact of 11 September 2001...”, s. 28.

²¹ Ibid.

yanlış çözüm olduğunu belirtmiş ve bunu siyasi müzakerelere yeterince şans verilmeden askeri çözümler aramayı deneyen rahatsız edici Amerikan politikasının bir yansıması olarak görmüşlerdir.²²

Bununla birlikte Avrupa ülkeleri, olası bir savaşın iyi ilişkiler içinde olunan bölge ülkelerinde istikrarsızlığa neden olacağını, küresel ekonomiyi zedeleyeceğini ve Ortadoğu barış sürecinin tekrar canlandırılması ümitlerini yok ederek bölgenin Müslüman toplumlarında öfkeye neden olacağını da belirtmişlerdir. Ayrıca başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin Irak ve İran'da önemli ekonomik çıkarlarının olması da savaşa karşı duruşun bir diğer sebebi olarak ön plana çıkmıştır. Tüm bu etmenlerin yanında, Avrupa devletlerinin birçoğu Irak Savaşı'nın uluslararası hukuka aykırı olduğunu dile getirerek, ABD'den uluslararası hukuka uygun hareket etmesini ve çok yanlış bir politika izlemesini beklemişlerdir.

İran Sorunu

Daha önce de ifade edildiği gibi ABD, İran'ın mevcut nükleer programından rahatsızlık duymakta ve her ne pahasına olursa olsun İran'ın nükleer faaliyetlerini durdurması gerektiğini belirtmektedir. İran ise nükleer programının barışçıl olduğunu belirtmekte ve nükleer enerji elde etme hakkından feragat etmeyeceğini ifade etmektedir. Bush yönetiminin önde gelen isimleri sıklıkla İran'a karşı askeri seçeneklerin de masada olduğunu belirtmiş ve kullandıkları sert retorik sayesinde İran'ı daha işbirlikçi bir tavra sokabileceklerini düşünmüşlerdir.

Avrupa ülkeleri ise bu konuda Amerikan yönetiminden daha farklı bir bakış açısını benimsemiştir. Bu bağlamda, özellikle 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin İran'ın nükleer programı konusundaki endişelerini paylaşmakla birlikte, İran'ın sosyal ve siyasal reformlar gerçekleştirmesi ve terörle mücadele etmesi için uluslararası toplum tarafından motive edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²³ Ayrıca Bush yönetiminin kullandığı sert retorik'in yürütmeye çalıştıkları yapıcı müzakerelere zarar verdiğini ve İran ile sağlıklı bir diyalog kurulmasını zorlaştırdığını da ifade etmişlerdir. Tüm bunlara ek olarak, Bush yönetiminin izlediği sertlik yanlısı politikanın ülkedeki radikalleri güçlendirdiği ve reform yanlılarının elini zayıflattığı Avrupa ülkelerinin öne sürdüğü bir diğer argüman olmuştur.

Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ve Almanya'nın İran'la yürüttüğü müzakereler, ABD'nin Avrupa devletlerinin görüşlerini, en azından bu konuda, dikkate aldığını göstermektedir. Bu bağlamda, İran'a karşı, Avrupa ülkelerinin

²² Boukhars & Yetiv, "9/11 and the Growing Euro-American...", s. 67.

²³ Ibid.

de onayıyla BM Güvenlik Konseyi'nce ekonomik müeyyidelerin uygulanması, İran konusunda transatlantik işbirliğinin daha iyi işlediğinin bir göstergesidir.

Arap-İsrail Çatışması

Arap-İsrail çatışması konusunda Avrupa ve ABD'nin yaklaşımları önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Avrupa devletleri, Filistin Sorunu'nun çözümü konusunun, Ortadoğu barışı için öncelikli olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, İsrail'in kendini savunma hakkına saygı duyulduğu ifade edilirken, İsrail'in terörle mücadele adı altında kullandığı taktiklerin sorunu daha da büyüttüğü belirtilmektedir. Ayrıca, İsrail'in Filistin topraklarında gerçekleştirdiği operasyonlarda AB'nin kurulmasında büyük çabası olan bölge altyapısını yok etmesi de Avrupa ülkelerinin tepkisini çekmektedir.

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesi transatlantik ilişkilerde önemli değişikliklere neden olmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca var olan ve Avrupa-ABD ilişkilerini güçlendiren Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte, özellikle güvenlik alanındaki Avrupa-Atlantik işbirliği daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. Bununla birlikte transatlantik işbirliğinin Soğuk Savaş döneminde de sorunlar yaşadığı bilinen bir gerçektir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi bu sorunları ve fikir ayrılıklarını derinleştirmiş, 11 Eylül ise bu farklılıkları daha da arttırmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemin getirdiği tehditleri ABD, Avrupa ülkelerine göre çok daha ciddi tehditler olarak algılamış, bunun yanında her iki güç de, terörle savaş, kitle imha silahları, Irak, Ortadoğu barış süreci ve İran gibi konularda ne gibi bir politika izleneceği konusunda fikir ayrılıklarına düşmüştür. Aslında, özelde 11 Eylül sonrası Ortadoğu politikası, genelde ise güvenlik algılaması alanlarındaki bu fikir ayrılığı son derece anlaşılır temellere dayanmaktadır. Öncelikle 1812 yılından bu yana ABD kendi topraklarında böylesi bir saldırıya maruz kalmamıştır. ABD iki yüzyıl boyunca kendi toprağında saldırıya uğramazken, Avrupa devletleri sürekli savaşlarla boğuşmuş ve siyasi birliğini ancak barış ekonomisi ile sağlayabilmişlerdir. Bu bağlamda, Amerikan toplumunun yaşadığı travmanın şiddeti ve Avrupa devletlerinin refaha atfettikleri önem göz önünde bulundurulduğunda, iki güç arasındaki görüş ayrılıkları doğal karşılanmalıdır.

11 Eylül saldırıları ABD ve Avrupa ülkelerinin tehdit algılamalarının farklılaşmasına neden olmuştur. Ancak bu farklılaşma bir fırsatı da beraberinde getirmiştir. Şöyle ki, ABD'nin Avrupa güvenliğindeki rolünü azaltması ile birlikte, Avrupa kendi savunma inisiyatifini oluşturma fırsatını elde edebilmektedir. Böylece, Avrupa ülkeleri alan dışı operasyonlara katılmakta ve

uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında daha önemli bir rol oynamaktadır.

Kaynakça

Boukhars, Anouar & Steve A. Yetiv, "9/11 and the Growing Euro-American Chasm Over the Middle East", European Security, Vol.12, No.1, 2003, (64-81).

Kegley, Charles W. & Gregory Raymond, "Preventive War and Permissive Normative Order", International Studies Perspectives, No. 4, 2003, (385-394).

Larrabee, F. Stephen, "US Middle East Policy After 9/11: Implications for Transatlantic Relations", The International Spectator, Vol. 37, No. 3, 2002, (43-56).

Schmitt, Gary, "A Case of Continuity", The National Interest, No. 69, Fall 2002, (11-13).

Bono, Giovanna, "The Impact of 11 September 2001 and the 'War on Terror' on European Foreign and Security Policy: Key Issues and Debates", The Impact of 9/11 on European Foreign and Security Policy ,(Ed.) Giovanna Bono, Vubpress, Brussels, 2006, (13-36).

Wirtz, James & James Russell, "U.S. Policy on Preventive War and Preemption", The Nonproliferation Review, Vol. 10, No. 1, (113-123).

Mearsheimer, John J. & Stephen M. Walt, "An Unnecessary War", Foreign Policy, No. 34, February 2003, (50-59).

Mearsheimer, John J. & Stephen M. Walt, "The Israel Lobby and US Foreign Policy", Middle East Policy, Vol. 13, No.3, 2006, (29-87).

Eliassen, Kjell A., "The New European Foreign and Security Policy Agenda", Foreign and Security Policy in the European Union, (Ed.) Kjell A. Eliassen , Sage Publications, London, 1998, (1-8).

Smith, Michael, "The Shock of The Real? Trends in European Foreign and Security Policy since September 2001", The Impact of 9/11 on European Foreign and Security Policy, (Ed.) Giovanna Bono, Vubpress, Brussels, 2006, (37-56).

Quick Scan of Post 9/11 National Counter-Terrorism Policymaking and Implementation in Selected European Countries, *Research Project for the Netherlands Ministry of Justice*, RAND Europe, May, 2002.

<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.4655.ENR>:

<http://archives.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/03/13/Bush.news.conference/>

http://www.americans-world.org/digest/regional_issues/Conflict_Iraq/linkstoTerr.cfm.

<http://usinfo.state.gov/topical/pol/terror/02020301.htm>.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>